

Geef de aarde door!

Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen

‘Duurzame ontwikkeling is ontwikkeling die voorziet in de behoeften van iedereen in het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen’

Datum: Mei 2021

Inhoudsopgave

1	Achtergrond en deelnemersonderzoek	8
2	Het MVB-beleid	9
2.1	Principes en beliefs	9
2.2	Ambitie	10
2.3	Thema's en prioriteiten	11
2.4	Manager selectie en monitoring	12
2.5	Governance	12
2.6	Verantwoording en communicatie naar deelnemers	13
3	Uitwerking van de thema's	15
3.1	Mensenrechten	15
3.2	Arbeidsomstandigheden	16
3.3	Anti-corruptie	16
3.4	Welke rol speelt het pensioenfonds?	16
3.5	Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?	17
3.6	Milieu en Klimaat	18
3.7	Welke rol speelt het pensioenfonds?	18
3.8	Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?	20
3.9	Gezondheid	21
3.10	Welke rol speelt het pensioenfonds?	22
3.11	Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?	22
4	Beleid over dialoog met ondernemingen	25
5	Uitsluitingenbeleid	27
5.1	Controversiële landen	27
5.2	Controversieel gedrag bedrijven	28
5.3	Fossiele brandstoffen	29
5.4	Tabak	29
5.5	Uitsluiting Palmolie	29
5.6	Beleid sponsors	30
5.7	Afgeleide instrumenten	30
5.8	Sanctiebeleid	30

6	Integratie van MVB-thema's binnen vastgoed	31
	Bijlagen	29
	- Stemrichtlijnen	29
	- Uitsluitingenlijst	29

Geef de aarde door aan toekomstige generaties!

- Heeft een maatschappelijke verantwoordelijkheid om te voldoen aan leidende normen en waarden in de financiële sector.
- Integreert materiële ESG-kwesties om financiële doelstellingen op de lange termijn te kunnen blijven behalen.
- Legt de focus op de thema's die het belangrijk vindt.

Preambule

In 2017 heeft een onderzoek onder de deelnemers plaatsgevonden met de vraag welke thema's relevant zijn. Uit dit onderzoek bleek dat onze deelnemers veel belang hechten aan mensen- en arbeidsrechten, klimaat, gezondheid en anti-corruptie. In 2019 heeft het Fonds het IMVB-convenant ondertekend om het maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) samen met andere beleggers in Nederland op een hoger plan te krijgen. Het Fonds zal op een intensievere wijze gaan communiceren met zijn deelnemers en met de buitenwereld. Als ondertekenaar van het IMVB-convenant en de Principles for Responsible Investing (PRI) spant het Fonds zich in om samen te werken en resultaten te laten zien.

De fondsorganen, het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan, hebben eind 2019 overleg gehad over de motieven die leidend zijn voor de vormgeving en implementatie van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid. Hieruit volgt dat het Fonds zich richt op het vormgeven van de benoemde thema's in het portefeuillebeheer, met als randvoorwaarden het eigen reputatiemanagement, alsmede een aantrekkelijke risico-/rendementsverhouding en het behalen van de pensioen-doelstellingen.

Het Bestuur realiseert zich dat het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid en uitvoering daarvan een expeditie is. Het MVB-beleid kan aan verandering onderhevig zijn als gevolg van wijzigingen in de behoeften van de deelnemer, wijzigingen van maatschappelijke normen en waarden in Nederland en of de sterk ontwikkelende wet- en regelgeving. Dit betekent dat het onderhavige document een levend document is. De intentie is de beleggingsportefeuille structureel te verduurzamen op een beheerste wijze op de eerder vermelde thema's de komende jaren. De website van het Fonds wordt gebruikt om over de voortgang van deze verduurzaming te communiceren.

Voor zowel het financiële deel en het niet-financiële deel dienen de investment beliefs als leidraad. De investment belief 'MVB is een integraal onderdeel van het beleggingsproces' welke de koppeling vormt naar het balansbeheerbeleid van het Fonds. Het Fonds is zich bewust van het feit dat het op directe en of indirecte wijze impact kan hebben op sociale en ecologische aspecten, welke een belangrijk uitgangspunt vormt van het onderhavige MVB-beleid.

Voor het Fonds zijn de investment beliefs 'sturen op risico's' en 'het in control willen zijn' uniek. Dit betekent in deze dat het Fonds zich - voor zover mogelijk - bewust is van de risico's die samenhangen met de verduurzaming van de beleggingsportefeuille én dat inzicht wordt geboden in de risico's die klimaatveranderingen met zich meebrengen. Tevens implementeert het Fonds op een beheerste wijze het MVB-beleid in het balansbeheerproces ondanks de eventuele additionele complexiteit die het met zich meebrengt. Het Fonds brengt de investment belief "passief management, tenzij" tot uitvoering op een wijze die consistent is met de duurzaamheidsambitie. De normen welke worden gehanteerd bij de verduurzaming van de beleggingsportefeuille betreffen beheersbaarheid, het transparant maken van financiële en niet-financiële risico's, het passief uitvoering geven aan de implementatie van de portefeuilles passend bij de kostendoelstelling.

Dit MVB beleid is opgesteld in april 2020 en geactualiseerd in mei 2021. De verduurzaming van de beleggingsportefeuille strekt zich in eerste instantie uit over een periode van ten minste drie jaar. Gedurende deze periode worden doelen geformuleerd om invulling te geven aan de door de deelnemers benoemde thema's. In 2020 is vooral invulling gegeven aan de thema klimaat & milieu in

de vorm van de reductie van de uitstoot van CO2 van de beleggingsportefeuille, het doen van klimaatscenario analyses en het aanscherpen van het uitsluitingenbeleid op het gebied van fossiele brandstoffen. In de komende twee jaar zullen de doelen ten aanzien van mensenrechten arbeidsomstandigheden en anti-corruptie worden aangescherpt, onder andere door onderzoek naar landenbeleid. Tevens zal onderzoek gedaan worden naar mogelijke Paris Alignment van de aandelenportefeuille. In de jaren daarna wordt invulling gegeven aan het begrip impact beleggen.

Het MVB beleid wordt bewust gefaseerd ingevoerd om het voorliggende beleid op een beheerste wijze vorm te geven en te communiceren.

Het verkrijgen van een eigen gezicht van de beleggingsportefeuille heeft consequenties. De voornaamste consequenties zijn een mogelijke impact op het verwachte voor risico gecorrigeerde rendement en de mogelijkheid dat de benchmark en/of portefeuille meer maatwerk wordt passend bij de doelstellingen van het Fonds. Voordat tot implementatie overgegaan wordt, zijn deze consequenties steeds goed onderzocht en besproken.

Naast het verduurzamen van de portefeuille, is ook de monitoring van externe managers op het gebied van hun duurzaamheidsbeleid verder aangescherpt en blijft actief aandeelhouderschap (zowel stemmen als dialoog voeren met ondernemingen) een belangrijke pijler van de MVB-aanpak van het Fonds. Hieronder valt ook de voor het IMVB convenant belangrijke, screening op negatieve impact aan de hand van de UN Global Compact principes en de OESO richtlijnen.

Omdat de deelnemer een vijftal thema's heeft benoemd, krijgen de beleggingsportefeuille, de manager selectie en het engagement beleid meer dan voorheen een gezicht dat past bij de wensen van de deelnemer. Om tijdig in te kunnen spelen op wijzigingen in de wensen van de deelnemer, wordt elke vijf jaar een onderzoek uitgevoerd.

Met de vaststelling van het beleid en de implementatie neemt het Algemeen Bestuur haar fiduciare verantwoordelijkheid. De realisatie van de financiële- en niet-financiële doelstellingen van het Fonds zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Principes en prioriteiten MVB

In dit hoofdstuk omschrijven we de beweegredenen van Pensioenfonds ING (hierna: Het Fonds) om vorm te geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) en wat de belangrijkste thema's zijn. Elk van de thema's wordt beantwoord aan de hand van de vragen wat houdt het thema in, wat de rol van het Fonds is en hoe wordt dit in de beleggingsportefeuilles vormgegeven.

1 Achtergrond en deelnemersonderzoek

Maatschappelijk verantwoord beleggen is een integraal onderdeel van het beleid van Pensioenfonds ING. In 2009 werden de Principles for Responsible Investment (PRI) ondertekend, die integratie van duurzaamheid voorstaan. Door de jaren heen is het beleid verder uitgebreid met het aanstellen van een stem- en engagement partner die het beleid ten aanzien van actief aandeelhouderschap van het Fonds uitvoert. Bij het beoordelen van bedrijven is gekozen voor de vier pijlers van het UN Global Compact (mensenrechten, arbeid, milieu en anti-corruptie). Verder is de verantwoordelijkheid van het Fonds als aandeelhouder vastgelegd in een stemcode. Daarnaast worden aangestelde vermogensbeheerders beoordeeld en gemonitord op de kwaliteit van hun beleid ten aanzien van verantwoord beleggen. In 2018 heeft het Fonds het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB¹) convenant van de pensioensector ondertekend. Dit was aanleiding om het beleid verder aan te scherpen en uit te breiden.

Belangrijke input bij deze aanscherping en uitbreiding is de mening van de deelnemers. Elke vijf jaar doet het Fonds onderzoek naar de houding over maatschappelijk verantwoord beleggen onder zijn deelnemers. De uitkomsten van dit onderzoek vormen een belangrijk uitgangspunt voor het beleid. In 2017 gaf 70% van de deelnemers aan het belangrijk te vinden dat het Fonds zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt. Het is wenselijk dat de standaarden van (internationale) toonaangevende instellingen worden gevolgd in zoverre deze in Nederland breed geaccepteerd worden. De deelnemers vinden MVB belangrijk waarbij men aangaf dat het Fonds hierin geen koploper hoeft te zijn. Wel is het belangrijk dat het beleid van het Fonds minimaal aan (inter)nationale standaarden voldoet, zoals door de Verenigde Naties en OESO uitgevaardigd. Daarnaast is het voldoen aan wet- en regelgeving en aan codes waaraan het Fonds zich heeft gecommitteerd uiteraard ook van belang.

Als het gaat om prioriteiten, gaven de deelnemers in het onderzoek aan in het bijzonder te hechten aan de volgende thema's:

- Mensenrechten
- Milieu en klimaat
- Arbeidsomstandigheden
- Anti-corruptie
- Gezondheid

In dit document ligt vast wat dit concreet betekent voor het Fonds, wat de belangrijkste doelstellingen zijn. Ook toont het document de concrete uitwerking van de thema's, en laat het zien hoe het Fonds hier in de portefeuille vorm aangeeft en hierover verantwoording aflegt. Verder laten we zien aan welke codes het Fonds zich heeft gecommitteerd en op welke manier wordt voldaan aan deze ambities.

¹ <https://www.pensioenfederatie.nl/website/themas/vermogensbeheer/imvb-convenant/>

2 Het MVB-beleid

2.1 Principes en beliefs

Duurzame ontwikkeling is (economische) ontwikkeling die voorziet in de behoeften van iedereen in het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen. Het Pensioenfonds ING onderkent dat de financiële sector een belangrijke rol speelt in duurzame ontwikkeling door het toewijzen van kapitaal aan ondernemingen en overheden en geeft zijn rol in deze duurzame ontwikkeling vorm in dit MVB-beleid.

De negen investment beliefs van het Fonds zijn leidend voor dit MVB-beleid.

1. Het Fonds stuurt op risico's;
2. Het Fonds is 'in control' via een gestructureerd beleggingsproces;
3. De pensioendoelstellingen vormen het startpunt van het beleggingsbeleid;
4. **Maatschappelijk verantwoord beleggen is een integraal onderdeel van het beleid;**
5. Het lange termijn karakter van de verplichtingen bepaalt de lange beleggingshorizon;
6. Diversificatie verlaagt het risico bij eenzelfde rendement;
7. Passief beleggen, tenzij;
8. Risicopremies fluctueren op de korte termijn, maar tenderen op de lange termijn naar gemiddelden;
9. Bij de inrichting van de beleggingsportefeuille worden kosten expliciet meegenomen in de afweging.

Pensioenfonds ING werkt in dit beleid het investment belief over maatschappelijke verantwoordelijkheid (4) verder uit.

Maatschappelijk verantwoord beleggen is een integraal onderdeel van het beleid

Het Fonds heeft met zijn beleggingen een (indirecte) impact op ecologische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Het Fonds gelooft dat het zijn maatschappelijk verantwoordelijkheid - zijnde een portefeuille die voldoet aan de leidende internationale normen en waarden - kan bereiken binnen de gestelde randvoorwaarde van het behalen van de financiële doelstellingen.

Daarnaast gelooft het Fonds dat duurzaamheidsrisico's een bedreiging kunnen vormen voor het blijven behalen van financiële doelstellingen op lange termijn. Integratie van financieel materiële ESG-kwesties in risicoanalyses, selectie van managers en van de titelselectie door de managers is essentieel om deze risico's te beheersen. Actief aandeelhouderschap draagt bij aan zowel een lange termijn beter voor risico-gecorrigeerd rendement als aan een betere wereld. Alle acties die voortvloeien uit dit MVB-beleid zien op het beperken van duurzaamheidsrisico's.

Uitvoering belief

Het Fonds kiest ervoor om de maatschappelijke normen en de waarden van de deelnemers vorm te geven in de portefeuille. Dit betekent dat het Fonds rekening houdt met de sociale en milieu-impact van de beleggingen. Meer specifiek zal het Fonds zich richten op de gekozen thema's mensenrechten, milieu en klimaat, arbeidsomstandigheden, gezondheid en anti-corruptie. Belangrijke randvoorwaarden zijn het eigen reputatiemanagement, alsmede een aantrekkelijke risico-/rendementsverhouding en het behalen van de pensioendoelstellingen. Het is belangrijk dat het beleid eigen is en dat het herkenbaar, uitlegbaar en uitvoerbaar is.

De volgende drie pijlers zijn onderdeel van het beleid van het Fonds:

1. Het uitvoeren van pensioenbeheer brengt een fiduciaire verantwoordelijkheid met zich mee waarvan het behalen van de pensioendoelstellingen voorop staat. Duurzaamheidskwesties die een risico kunnen vormen voor het behalen van gezonde rendementen op lange termijn zullen onder deze verantwoordelijkheid door een pensioenfonds beheerst moeten worden. Het Fonds sluit aan bij de PRI en neemt financieel-materiële ESG-informatie mee in het (laten) nemen van beleggingsbeslissingen.
2. Een pensioenfonds heeft met zijn beleggingen een (indirecte) impact op ecologische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Deze impact kan zowel negatief (doing harm) als positief (doing good) zijn. Het Fonds kiest ervoor om (bovenop de bestaande wet- en regelgeving) de maatschappelijke normen en de waarden van de deelnemers en het Fonds vorm te geven in de portefeuille. Het Fonds legt de nadruk hierbij op de thema's die door de deelnemers als belangrijk zijn aangemerkt en deze zijn uitgewerkt in dit beleidsdocument (H3, 4, 5). Daarnaast heeft het Fonds een uitsluitingenbeleid (H8) dat de minimale criteria weergeeft in het kader van do no harm.
3. Tot slot is het belangrijk dat een pensioenfonds goed rentmeesterschap (stewardship) vormgeeft bij het beheer van het pensioenvermogen. Dit betekent dat het Fonds een verantwoordelijkheid heeft richting de deelnemers, maar ook dat het Fonds zich opstelt als actief aandeelhouder. Dit beleid is verder uitgewerkt in het stembeleid (H6) en het beleid met betrekking tot het voeren van een dialoog met ondernemingen (H7).

Het beleid van het Fonds zal doorlopend getoetst worden aan de bestaande wetgeving en de ondertekende codes en principes. Het beleid van het Fonds is onafhankelijk van dat van ING en NN. Daar waar het beleid van het Fonds afwijkt van het beleid van ING en NN wordt dat bewust afgewogen.

2.2 Ambitie

Uit het deelnemersonderzoek is gebleken dat deelnemers MVB belangrijk vinden, waarbij men aangaf dat het Fonds hierin geen koploper hoeft te zijn. Dit past goed bij het feit dat het Fonds een gesloten fonds is.

Deze ambitie heeft het bestuur van het Fonds concreet ingevuld met de volgende doelstellingen:

Do no harm:

- Uitsluitingen aansluitend bij de door het Fonds gehanteerde duurzame codes en principes en focusthema's. Het Fonds heeft als overtuiging dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is en probeert via een actieve dialoog allereerst gedrag van een onderneming die betrokken is bij controverses te verbeteren. Mocht deze dialoog niet helpen dan kan het Fonds besluiten een bedrijf uit te sluiten gegeven de leidende normen en waarden van het Fonds.

Integratie duurzame risico's en kansen:

- De portefeuille wordt gemonitord op ESG-scores, mogelijk controversiële producten, diensten en gedrag als fossiele brandstoffen, alcohol en gokken en op de milieuvoetafdruk. Als de por-

tefeuille lager dan gemiddeld scoort, wordt een gesprek aangegaan met de managers. Zij moeten aantonen hoe zij ESG-risico's en -kansen meenemen in hun beleggingsbeleid en het gemeten resultaat uitleggen. Hiermee kan de manager de antwoorden in de jaarlijkse vragenlijst ondersteunen.

- Elk jaar wordt een klimaatrisicoanalyse gedaan. De uitkomsten van de scenarioanalyses en de meting van klimaatprestaties van de portefeuille worden in het Bestuur besproken en indien nodig zal er geacteerd worden om risico's top down te verlagen. Dit is onderdeel van de Eigen Risico Beoordeling (ERB).
- Om klimaat-transitierisico's te verlagen zijn voor de aandelen en creditportefeuilles CO2 reductiedoelstellingen ten opzichte van het marktgemiddelde ingesteld.
- In 2021 zal onderzocht worden of en hoe het fonds kan voldoen aan het akkoord van Parijs binnen de financiële randvoorwaarden die het fonds heeft.

Doing good:

- Het Fonds onderzoekt hoe het invulling kan geven aan het beleggen in de eigen thema's met een positieve impact op duurzaamheidsthema's en -kwesties, alsmede op de rendements-/ risicokarakteristieken van de portefeuille.

Het beleid en de uitvoering hiervan moet meer dan voldoen aan wet- en regelgeving en de onderschreven codes. Het beleid van het Fonds zal gereflecteerd worden door deelname aan de PRI en VBDO-assessment. Daarnaast heeft het Fonds de ambitie om volledig te gaan voldoen aan de Sustainable Finance Disclosure Regulation (EU/2019/2088) ('SFDR').

2.3 Thema's en prioriteiten

De prioriteiten van het Fonds zijn gestoeld op de voorkeuren die in het deelnemersonderzoek naar voren zijn gekomen. De nadruk ligt op de volgende thema's – toegepast op de aandelen-, vastrentende waarden- en vastgoedportefeuille.

Milieu & klimaat

Bedrijven en overheden dienen voorzorg te betrachten bij hun benadering van milieu-uitdagingen, initiatieven te ondernemen om een grotere verantwoordelijkheid voor het milieu te bevorderen en de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Volksgezondheid

Bedrijven en overheden moeten daar waar ze kunnen bijdragen aan een gezond leven van werknemers en andere stakeholders.

Mensenrechten

Bedrijven en overheden dienen de internationaal aanvaarde mensenrechten te steunen en te respecteren en zich er steeds van te vergewissen dat zij niet medeplichtig zijn aan schending van mensenrechten.

Anti-corruptie

Bedrijven en overheden dienen elke vorm van corruptie tegen te gaan, inclusief afpersing en omkoping.

Arbeidsomstandigheden

Bedrijven en overheden dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te steunen, zich in te spannen voor de uitbanning van iedere vorm van verplichte en gedwongen arbeid, de effectieve afschaffing van kinderarbeid en de uitbanning van discriminatie in arbeid en beroep.

2.4 Manager selectie en monitoring

Maatschappelijk verantwoord beleggen is onderdeel van de het manager selectie en monitoring proces. In het Handboek manager selectie en monitoring van het Fonds zijn doelstellingen, governance en de selectie en monitoring procedure en beleid vastgelegd. In 2020 is hierin een aangescherpte ESG vragenlijst en normering opgenomen. Naast de jaarlijkse vragenlijst ontvangt het manager selectie team op kwartaalbasis een ESG rapportage over de portefeuilles. Op basis hiervan kan getoetst worden of het beleid zoals in de beantwoording van de jaarlijkse due diligence ook strookt met de uiteindelijke portefeuilles. Indien nodig kan er actie ondernomen worden.

In onderstaande figuur staan de belangrijkste KPI's voor de normering.

2.5 Governance

Het Bestuur van het Fonds is verantwoordelijk voor het MVB-beleid. De verantwoordelijkheid ten aanzien van de uitvoering van het beleid ligt bij de uitvoerende bestuurders en specifiek bij één uitvoerende bestuurder als direct verantwoordelijke.

Het Bestuur stelt het MVB-beleid en de uitgangsprincipes vast. Het MVB-beleid wordt tenminste eenmaal per jaar geactualiseerd en vastgesteld door het Bestuur. Het Bestuur is onder andere verantwoordelijk voor:

- Vaststelling risicohouding inzake MVB;
- Vaststellen van het MVB-motief, ambities en prioriteiten;

- Vaststellen algemeen MVB-beleid, inclusief;
 - Uitsluitingenbeleid (uitsluitingsgronden)
 - Stembeleid
 - Engagementbeleid
 - Klimaatbeleid.

De uitvoerende bestuurders leggen ten minste elk kwartaal verantwoording af aan het Bestuur. De uitvoerende bestuurders kunnen gebruik maken van externe partijen. De uitvoerend bestuurders zijn onder andere verantwoordelijk voor:

- Het vaststellen van de uitsluitingslijst (uitsluitingscriteria);
- De dialoog (engagement) met bedrijven;
- Het stemmen op aandeelhoudersvergadering conform het stembeleid;
- Het voldoen aan wet- en regelgeving en overeengekomen convenanten.

De uitvoerende bestuurders laten zich adviseren door een comité dat zich bezighoudt met:

- Opstellen van de uitsluitingslijst van landen en ondernemingen;
- Engagement;
- Stemmen;
- Implementatie van de door de deelnemers benoemde thema's in de portefeuille;
- Richtlijnen opstellen voor het aansturen en beoordelen van externe managers op het gebied van MVB;
- Communicatie uitingen naar deelnemers;
- Ontwikkelingen van wet- en regelgeving en implicaties.

2.6 Verantwoording en communicatie naar deelnemers

Pensioenfonds ING legt op verschillende manieren verantwoording af. Allereerst rapporteert het Fonds over de richting en uitkomsten van het MVB-beleid middels de verklaring inzake beleggingsbeginselen en het jaarverslag. Aanvullend rapporteert het Fonds via kwartaalberichten over engagement en stemgedrag.

1. Stemgedrag

Van de externe manager voor Proxy Voting ontvangt het Fonds minstens eenmaal per jaar een uitgebreide stemrapportage, en een toelichting op het gevoerde stembeleid. Deze resultaten worden jaarlijks geëvalueerd. Daarnaast publiceert het Fonds op de website actuele gegevens over hoe het Fonds gestemd heeft op de relevante AVA's. Tevens worden stemstatistieken openbaar gemaakt.

2. Engagement

Het Fonds ontvangt van de externe engagement dienstverlener per kwartaal een rapport over de voortgang van de verschillende engagementtrajecten met bedrijven. Het Fonds gebruikt deze informatie om te analyseren of wordt voldaan aan het engagementbeleid en voor mogelijke externe

communicatiedoeleinden. Het kwartaallijkse engagement verslag wordt gepubliceerd op de website. In samenspraak met de engagement uitvoerder van het Fonds wordt tevens nagegaan welke cases eventueel op de website van het Fonds kunnen worden geplaatst om deelnemers te informeren. In deze cases wordt de reden van engagement aangehaald en worden de engagementdoelstellingen, -activiteiten en -resultaten uiteengezet.

3. Lijst met uitgesloten ondernemingen en lijst met beleggingen

Het Fonds publiceert een lijst met uitgesloten ondernemingen op de website, tevens publiceert het Fonds eens per jaar een lijst met alle beleggingen.

3 Uitwerking van de thema's

Het Fonds en de deelnemers hechten in het bijzonder waarde aan de volgende thema's:

- Mensenrechten
- Milieu en klimaat
- Arbeidsomstandigheden
- Anti-corruptie
- Gezondheid

De thema's milieu en klimaat en gezondheid ziet het Fonds als de meest investeerbare thema's. De thema's mensenrechten, arbeidsomstandigheden en anti-corruptie zijn vooral randvoorwaardelijk.

Het Fonds doet als minimale vereiste due diligence op deze thema's via de UN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en zorgt in ieder geval dat, in lijn met het IMVB convenant, dat schendingen worden opgespoord, onderzocht, besproken met het bedrijf en zo nodig leidt tot uitsluiten.

3.1 Mensenrechten

Mensenrechten zijn rechten die inherent zijn aan alle mensen, ongeacht ras, geslacht, nationaliteit, etniciteit, taal, religie of enige andere status. Mensenrechten omvatten het recht op leven en vrijheid, vrijheid van slavernij en marteling, vrijheid van mening en meningsuiting, het recht op werk en onderwijs en nog veel meer. Iedereen, zonder uitzondering of onderscheid, heeft hier recht op.²

Deze rechten zijn vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens³. Deze verklaring bevat 29 artikelen. Alle leden van de Verenigde Naties hebben zich gebonden aan de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

De manier waarop bedrijven deze mensenrechten kunnen respecteren en implementeren is onder andere vastgelegd in de UN Guiding Principles for Business and Human Rights en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. De OESO-richtlijnen geven invulling aan de verantwoordelijkheden die bedrijven hebben wanneer het de mensenrechten betreft. Volgens deze richtlijnen is het belangrijk dat bedrijven:

- De internationaal erkende mensenrechten respecteren en inbreuken daarop van derden helpen voorkomen of aan te pakken als zij zich voordoen;
- Ongunstige effecten op mensenrechten die direct verband houden met hun bedrijfsactiviteiten of die van hun ketenpartners aanpakken en verminderen;
- Een beleid hebben waarmee het bedrijf laat zien de mensenrechten te respecteren;
- Due diligence uitvoert op mensenrechtengebied in de keten: hiermee wordt bedoeld het uitvoeren van een risicoanalyse of een impact assessment, waarmee mogelijke mensenrechtenrisico's in kaart worden gebracht om deze te voorkomen of te verminderen;
- Meewerken en bijdragen aan herstelprocedures wanneer sprake is van ongunstige effecten op de mensenrechten als gevolg van hun bedrijfsactiviteiten of die van hun ketenpartners.

² Bron Verenigde Naties

³ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

3.2 Arbeidsomstandigheden

In de hedendaagse economie zijn internationale arbeidsnormen een essentieel onderdeel van het internationale kader om ervoor te zorgen dat de groei van de wereldeconomie voor iedereen voordelen biedt. Een wereldeconomie waar mensen recht hebben op veilig en gezond werk, een eerlijk salaris en een omgeving waar misstanden aan de kaak gesteld kunnen worden. Volgens het United Nations Development Program (UNDP) zal het aantal werklozen blijven groeien tot 174 miljoen mensen in 2020, en leven er nog steeds meer dan 700 miljoen werkenden in extreme of gematigde armoede. Verder verandert er veel in de huidige economie en technologische vooruitgang, maar ook de afbouw van fossiele brandstoffen, brengen nieuwe uitdagingen en kansen met zich mee.

De afgelopen decennia zijn er verschillende internationale instituties opgericht die zich bezighouden met arbeidsomstandigheden. Zo is er de International Labour Organisation (ILO), een organisatie die zich richt op het promoten van universele arbeidsnormen, het bevorderen van kansen voor mannen en vrouwen om fatsoenlijk en productief werk te verkrijgen in vrijheid, billijkheid, veiligheid en waardigheid. Ook zijn er arbeidsnormen opgenomen in de United Nations Global Compact principes en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en is er in het IMVB-convenant nadrukkelijk aandacht voor arbeidsomstandigheden.

3.3 Anti-corruptie

Corruptie bedreigt niet alleen de integriteit van de markt, maar ondermijnt ook eerlijke concurrentie, verstoort het publieke vertrouwen en ondermijnt de rechtsstaat. Betaling van steekpenningen bij zakelijke transacties leidt tot verlies van transparantie en verstoort eerlijke concurrentie. Alleen een systeem dat vrij is van corruptie maakt het mogelijk voor alle deelnemers om te concurreren onder gelijke omstandigheden, bijvoorbeeld bij (internationale) aanbestedingen. Daarnaast kost corruptie de samenleving veel geld. Schattingen van het World Economic Forum tonen aan dat de kosten van corruptie jaarlijks gelijk staan aan meer dan 2% van het mondiale BBP, wat neerkomt op USD 1,5 biljoen per jaar. Hiervan wordt USD 1 biljoen betaald aan steekpenningen (International Chamber of Commerce, 2019).

Het Fonds onderschrijft de principes van het UNGC en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en is van mening dat ondernemingen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, dienen tegen te gaan. Binnen de beleggingsportefeuille wordt gelet op gedrag gerelateerd aan omkoping, politieke betrokkenheid, competitie, belastingen en transparantie.

3.4 Welke rol speelt het pensioenfonds?

Bedrijven waarin het Fonds belegt hebben een impact op mensenrechten, arbeidsomstandigheden (vaak in de keten) en corruptie. In de bedrijfsvoering moeten deze bedrijven voldoen aan de principes van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. Door de ondertekening van het IMVB-convenant heeft het Fonds zich verplicht aan het handelen in lijn met de genoemde richtlijnen.

In de praktijk betekent dit dat het Fonds:

1. Moet weten waar in de portefeuille zich risico's voordoen met betrekking tot mensenrechten, arbeidsomstandigheden (vaak in de keten) en corruptie;

2. Zich zal inspannen om actie te ondernemen tegen de meest ernstige risico's;
3. Zal rapporteren over de inspanningen om deze risico's te voorkomen, te beperken en aan te pakken

3.5 Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?

Do no harm

Het Fonds heeft als overtuiging dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is, en probeert via een actieve dialoog allereerst gedrag van een onderneming die betrokken is bij controverses op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden (vaak in de keten) en corruptie, te verbeteren. Een belangrijk element van de dialoog is enerzijds het herstellen van de overtreding en anderzijds het bieden van toegang tot herstel en verhaal voor betrokkenen. Mocht deze dialoog niet helpen, kan het Fonds besluiten een bedrijf uit te sluiten.

Integratie van risico's en kansen in het beleggingsbeleid

Externe managers worden gemonitord en geëvalueerd op de mate van implementatie van het hun beleid op de voor het Fonds belangrijke thema's. Als er laag-scorende ondernemingen zijn opgenomen in de portefeuille, zal de externe manager gevraagd worden om uitleg te geven. Op halfjaarlijkse basis worden externe managers geëvalueerd op de mate van integratie op dit beleid. De performance van de externe managers op implementatie van deze thema's wordt verwerkt in de scorecard van de externe manager en resultaten worden jaarlijks in het Bestuur besproken.

Het Fonds spant zich ook in om met de relevante ondernemingen in de portefeuilles door middel van dialoog en stemmen een positieve gedragsverandering te bewerkstelligen. Concreet lopen er nu trajecten op arbeidsomstandigheden (living wages), sociale kwesties rondom het gebruik van artificiële intelligentie en cybersecurity en data privacy.

3.6 Milieu en Klimaat

In de Rio Declaratie van Milieu en Ontwikkeling zijn 27 principes met betrekking tot milieu en klimaat vastgelegd. Deze zijn ondertekend door meer dan 175 landen. In deze principes ligt onder andere vast dat duurzame ontwikkeling alleen kan plaatsvinden als het beschermen van milieu onderdeel is van die ontwikkeling. Indien de gevolgen voor milieu en klimaat niet zijn onderzocht is geen duurzame ontwikkeling mogelijk. Dit staat bekend als het voorzichtigheidsprincipe. Maar ook omvat de declaratie het beginsel dat de vervuiler betaalt. Deze principes vormen de basis voor de milieu- en klimaatprincipes van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen die het Fonds hanteert.

Een zeer belangrijk onderdeel van dit thema is klimaatverandering. Volgens een groot aantal wetenschappers is de opwarming van de aarde, mede door toedoen van de mens, een onweerlegbaar feit. De opwarming van de aarde, ofwel klimaatverandering, heeft ingrijpende economische gevolgen. Om gevolgen van klimaatverandering te overzien, is er consensus dat wij ons enerzijds zullen moeten aanpassen aan klimaatverandering (adaptatie) en anderzijds de opwarming van de aarde moeten proberen te beperken (mitigatie).

Wanneer men spreekt over de risico's van klimaatverandering komen veelal twee termen naar boven komen:

- **Fysieke risico's**; de gevolgen van extreem weer, zoals bijvoorbeeld tsunami's en aardbevingen.
- **Transitierisico's**; risico's die ontstaan omdat de wereld zich voorbereidt op klimaatverandering op bijvoorbeeld te volgen wet- en regelgeving, technologie en reputatie.

Tegelijkertijd biedt het voorkomen van en het aanpassen aan klimaatverandering kansen. Zo kan het bijvoorbeeld leiden tot een efficiënter gebruik van hulpbronnen en ontwikkeling van nieuwe producten en diensten.

3.7 Welke rol speelt het pensioenfonds?

Bedrijven waarin het Fonds belegt, hebben een impact op het milieu. In de bedrijfsvoering moeten deze bedrijven voldoen aan de milieuprincipes van de UN Global Compact.

Daarnaast verandert de opwarming van het klimaat de wereld, markten, landen en bedrijven en heeft daardoor invloed op de beleggingen van pensioenfonds. Het Fonds erkent de wetenschappelijke consensus, geleid door het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), dat menselijke activiteiten verantwoordelijk zijn voor het verhogen van de hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer van de aarde en daarmee klimaatverandering veroorzaken.

Het Fonds verwacht dat klimaatverandering een financiële impact zal hebben. Enerzijds heeft klimaatopwarming, als er geen energietransitie plaatsvindt, naar verwachting op lange termijn een negatief effect op onze maatschappij, op de economie en daarmee ook op financiële rendementen. Om deze reden ondersteunt het Fonds dan ook de doelstellingen voor de wereldwijde vermindering van schadelijke broeikasemissies, zoals vastgelegd in het klimaatakkoord van Parijs in 2015. Ook

erkent het Fonds dat het omgaan met klimaatrisico bijdraagt aan het behalen van de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties.

Anderzijds kunnen acties van overheden, consumenten en bedrijven om uitstoot te verminderen op de korte tot middellange termijn al impact hebben op de financiële resultaten van ondernemingen, overheden en het vastgoed waarin het Fonds belegt. Zowel vanuit wet- en regelgeving als vanuit financiële prudentie, is het belangrijk om de risico's die gepaard gaan met beleggen in bedrijven die bovengemiddeld CO₂ uitstoten, te onderzoeken.

In dit kader heeft het Fonds in 2020 verschillende klimaatscenario's laten doorrekenen om een beter beeld te krijgen betreffende de impact op de Fondsdoelstellingen. De volgende drie klimaatscenario's van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) zijn daarbij ter hand genomen.

Global warming onder de 2°C in 2100

1. Paris Orderly Transition (PO scenario)
2. Paris Disorderly Transition (PD-scenario)

Global warming tot 4°C in 2100

3. Failed Transition (FT-scenario)

Een belangrijk verschil binnen de 2°C scenario's is dat in de Paris Disorderly Transition het inprijzen van klimaatkwesities pas later en abrupt (2024) gebeurt. Dit leidt tot een schok en grotere volatiliteit vanaf 2025. In de failed transition worden de rendementen geleidelijk aan negatief. In dit scenario nemen de fysieke risico's vanaf 2050 exponentieel toe.

De uitkomsten geven een beeld wat de impact is op korte en lange termijn rendementen, indexatieresultaten en dekkingsgraden:

1. In het PO-scenario (Paris Orderly) blijven de dekkingsgraden (en daarmee het indexatieresultaat) op korte en middellange termijn achter bij het economisch hoofdscenario van het Fonds. Het effect op de koopkracht blijft beperkt door de relatief lage inflatie. Op langere termijn wordt de indexatieachterstand weer ingehaald.
2. In het PD-scenario (Paris Disorderly) daalt de dekkingsgraad na 5 jaar door een flinke schok op de aandelenmarkten. Dekkingsgraden en indexaties dalen hierdoor meer dan in het Paris Orderly scenario, maar ook hier geldt dat de indexaties op lange termijn kunnen worden ingehaald. Deze fluctuatie in dekkingsgraad ligt ruimschoots binnen de "normale" onzekerheid waarmee binnen ALM studies rekening wordt gehouden
3. De dekkingsgraad wordt op lange termijn het hardst geraakt in het Failed Transition scenario. Gegeven de gunstige startpositie leidt dit op de gehanteerde horizon (20 jaar) niet tot indexatieachterstanden. Het niet behalen van het Parijs akkoord kan op termijn tot significant achterblijvende ontwikkeling leiden van de reële en de financiële economie. Dit zal echter pas op zeer lange termijn (> 20 jaar) zichtbaar worden.

Echter, gegeven de fundamentele onzekerheid hoe klimaatscenario's zich ontwikkelen en wat de impact zal zijn op financiële markten heeft het Fonds besloten om klimaataannames momenteel niet expliciet op te nemen in het economisch hoofdscenario. Jaarlijks zullen klimaatscenario's worden uitgevoerd zodat het Fonds de laatste ontwikkeling betreffende klimaatscenario's volgt.

3.8 Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?

Om te weten waar de belangrijkste risico's liggen, screent het Fonds de gehele portefeuille op controverses met betrekking tot milieu. Het Fonds neemt hierbij overtredingen op de UNGC en OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen als leidraad.

Do no harm

Het Fonds heeft als overtuiging dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is, en probeert via een actieve dialoog allereerst gedrag van een onderneming die betrokken is bij controverses op het gebied van milieu en klimaat, te verbeteren. Een belangrijk element van de dialoog is enerzijds het herstellen van de overtreding en anderzijds het bieden van toegang tot herstel en verhaal voor betrokkenen. Mocht deze dialoog niet helpen, dan kan het Fonds besluiten een bedrijf uit te sluiten.

Integratie van risico's en kansen in het beleggingsbeleid

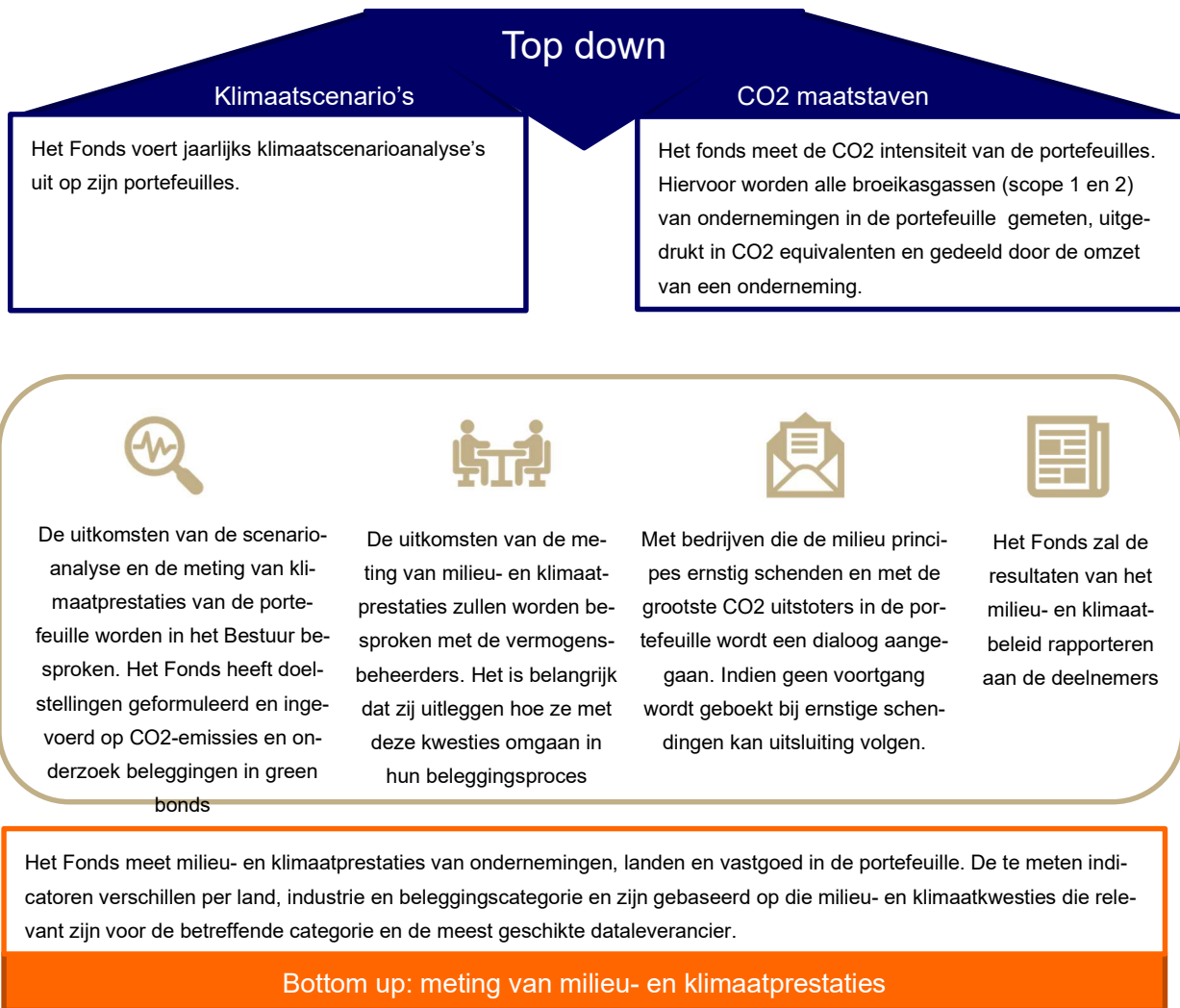
Met betrekking tot klimaat voert het Fonds klimaatscenario-analyses uit op de portefeuille. De uitkomsten worden in het Bestuur besproken en indien nodig zullen risico's worden verlaagd. Tevens wordt de koolstofvoetafdruk van de portefeuille gemeten en gemonitord. Deze informatie zal voor de volgende doeleinden worden gebruikt:

- Voor de implementatie van het klimaatbeleid is het Fonds afhankelijk van externe managers. Met de externe vermogensbeheerders zullen de prestaties van de beleggingsmandaten en participaties in beleggingsfondsen op het gebied van klimaat worden besproken.
- Tevens zullen concrete verwachtingen dat externe vermogensbeheerders klimaatrisico's en -kansen meenemen in hun beleggingsproces in het handboek van manager selectie worden opgenomen. Op halfjaarlijkse basis worden externe managers geëvalueerd op de mate van integratie van dit beleid. De performance van de externe managers op implementatie van het klimaatbeleid wordt verwerkt in de scorecard van de externe manager en resultaten worden jaarlijks in het Bestuur besproken.
- Het Fonds hanteert voor zowel de aandelenportefeuilles alsmede de bedrijfsobligatieportefeuille CO2 reductiedoelen.
- Het Fonds spant zich in om op het gebied van milieu en klimaat met de relevante ondernemingen in de portefeuilles door middel van dialoog en stemmen een positieve gedragsverandering te bewerkstelligen.

Doing good

In 2021 zal het Fonds onderzoeken of er extra belegd kan worden in beleggingen die de energietransitie bevorderen. Hierin kan bijvoorbeeld een link gelegd worden naar het bijdragen aan SDG7 "Betaalbare en duurzame energie", SDG11 "Duurzame steden en gemeenschappen" en SDG13 "Klimaatactie". Ook wordt onderzocht of een allocatie naar green bonds binnen de financiële randvoorwaarden gedaan kan worden. Tot slot wil het Fonds gaan onderzoeken of en hoe de portefeuille in lijn gebracht kan worden met het akkoord van Parijs.

In onderstaand schema is het milieu en klimaatbeleid en implementatie van het Fonds in een oogopslag te zien.

3.9 Gezondheid

Er is grote vooruitgang geboekt bij het verbeteren van de gezondheid van miljoenen mensen, het verhogen van de levensverwachting, het verminderen van moeder- en kindersterfte en het vechten tegen toonaangevende overdraagbare ziekten. De vooruitgang is echter tot stilstand gekomen of gaat niet snel genoeg met betrekking tot de aanpak van belangrijke ziekten, zoals malaria en tuberculose, terwijl ten minste de helft van de wereldbevolking geen toegang heeft tot essentiële gezondheidsdiensten en veel van degenen die wél financieel te lijden hebben, hen mogelijk in extreme armoede te duwen. Er zijn gezamenlijke inspanningen nodig om universele dekking voor de gezondheid en duurzame financiering voor de gezondheid te bereiken, om de groeiende last van niet-overdraagbare ziekten, waaronder de geestelijke gezondheid, aan te pakken en om antimicrobiële resistentie en gezondheidsdeterminanten aan te pakken, zoals luchtvervuiling en onvoldoende water en sanitaire voorzieningen⁴.

De recente corona-pandemie heeft daarnaast aangetoond dat ook in de Westerse wereld gezondheid een belangrijk thema is. Daarbij gaat het vooral om gezond voedsel, preventie van ziektes en de stijgende kosten van de gezondheidszorg.

⁴ UN SDG Knowledge Platform, 2019

3.10 Welke rol speelt het pensioenfonds?

Bedrijven waarin het Fonds belegt hebben een impact gezondheid van verschillende stakeholders. In de bedrijfsvoering moeten deze bedrijven voldoen aan de principes van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. Door de ondertekening van het IMVB-convenant heeft het Fonds zich verplicht aan het handelen in lijn met de genoemde richtlijnen.

In de praktijk betekent dit dat het Fonds:

1. Moet weten waar in de portefeuille zich risico's voordoen met betrekking tot gezondheid en veiligheid van werknemers en consumenten;
2. Zich zal inspannen om actie te ondernemen tegen de meest ernstige risico's;
3. Zal rapporteren over de inspanningen om deze risico's te voorkomen, te beperken en aan te pakken

3.11 Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?

Do no harm

Het Fonds heeft als overtuiging dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is, en probeert via een actieve dialoog allereerst gedrag van een onderneming die betrokken is bij controverses op het gebied van gezondheid en veiligheid, te verbeteren. Een belangrijk element van de dialoog is enerzijds het herstellen van de overtreding en anderzijds het bieden van toegang tot herstel en verhaal voor betrokkenen. Mocht deze dialoog niet helpen, kan het Fonds besluiten een bedrijf uit te sluiten. Daarnaast sluit het fonds tabaksfabrikanten uit, vanwege de negatieve effecten op de gezondheid.

Integratie van risico's en kansen in het beleggingsbeleid

Externe managers worden gemonitord en geëvalueerd op de mate van implementatie van het hun beleid op de voor het Fonds belangrijke thema's. Als er laag-scorende ondernemingen zijn opgenomen in de portefeuille, zal de externe manager gevraagd worden om uitleg te geven. Op halfjaarlijkse basis worden externe managers geëvalueerd op de mate van integratie op dit beleid. De performance van de externe managers op implementatie van deze thema's wordt verwerkt in de scorecard van de externe manager en resultaten worden jaarlijks in het Algemeen Bestuur besproken.

Het Fonds spant zich ook in om op dit onderwerp met de relevante ondernemingen in de portefeuilles door middel van dialoog en stemmen een positieve gedragsverandering te bewerkstelligen. Concreet lopen er nu trajecten op gezondheid (digitalisering).

Doing good

Het thema gezondheid is uitermate geschikt om vorm te geven als een positieve belegging. In 2021 zal het Fonds onderzoeken of er extra belegd kan worden in ondernemingen die bijdragen aan de doelstellingen van SDG 3 "Good Health & Well-being".

Een eigen stewardship beleid

Het Fond is ervan overtuigd dat actief aandeelhouderschap bijdraagt aan zowel een lange termijn beter voor risico-gecorrigeerd rendement als aan een betere wereld. Het Fonds heeft een eigen beleid als het gaat om stemmen, dialoog met ondernemingen en uitsluitingen.

Dit beleid wordt waar mogelijk over de hele portefeuille gevoerd. In dit hoofdstuk leggen we uit wat we doen en over welke delen van de portefeuille het mogelijk is om dit beleid uit te voeren. Ook besteden we aandacht aan de manier waarop het Fonds de onderliggende portefeuilles monitort op duurzaamheid en de voor het Fonds belangrijke thema's. Daarnaast is er aandacht voor de dialoog met haar managers over de integratie van duurzaamheid in het beleggingsproces.

Bij de uitvoering van het stewardship beleid kunnen belangconflicten ontstaan. De externe manager die namens het Fonds stewardship gerelateerde activiteiten uitvoert, heeft een beleid omtrent belangconflicten.⁵

⁵ <https://www.robeco.com/docm/docu-robeco-stewardship-policy.pdf>

3.11.1.1 Stembeleid

Introductie

Het Fonds heeft de mogelijkheid om de corporate governance en/of activiteiten van een onderneming te beïnvloeden door te stemmen op Algemene Vergaderingen van Aandeelhouders (AVA's).

Stemmen is voor actieve aandeelhouders een manier om ondernemingen te beïnvloeden. Als er belangrijke kwesties zijn en de onderneming is niet bereid te luisteren naar aandeelhouders of andere belanghebbenden, kan stemmen op de AVA van die onderneming een krachtig instrument zijn. De resultaten van stemmingen tijdens AVA's worden openbaar gemaakt. Als aandeelhouders tegen een voorstel stemmen, moet een onderneming maatregelen nemen.

Het stembeleid van Pensioenfonds ING is gebaseerd op de principes van het International Corporate Governance Network (ICGN). Dit zijn internationaal erkende best practices voor een goed ondernemingsbestuur. De principes hebben als doel deze corporate governance, het risicobeheer, het beloningsbeleid, aandeelhoudersrechten en de transparantie te verbeteren.

Stemrichtlijnen

De stemrichtlijnen van het Fonds zijn te vinden in bijlage 1.

Uitvoering

Scope

Het Fonds oefent zijn stemrecht en andere aan aandelen verbonden rechten in beursgenoteerde ondernemingen waarin is belegd op een geïnformeerde manier uit. Dit wordt gedaan bij alle beursgenoteerde ondernemingen waarin het Fonds aandeelhoudersrechten heeft.

Share blocking

In verschillende markten vereist stemmen bij volmacht het blokkeren van aandelen. Dit betekent dat het verhandelen van aandelen verboden is na het verzenden van een steminstructie voor een aandelenpositie. In deze markten stemt het Fonds wanneer de agenda een controversieel item bevat en het aantal aandelen een merkbaar effect heeft op de goedkeuringspercentages. Deze uitzonderingen worden gemaakt in overleg met de externe vermogensbeheerders.

Securities lending

Het Fonds past geen securities lending toe.

4 Beleid over dialoog met ondernemingen

Een onderdeel van de invulling van actief aandeelhouderschap is het aangaan van de dialoog met ondernemingen. Bij deze dialoog gebruikt het Fonds zijn eigendomsrechten actief om op een constructieve manier met bedrijven in contact te komen. Het Fonds gelooft dat verbeteringen in duurzaam bedrijfsgedrag kunnen leiden tot een verbeterd risico-/rendementsprofiel van de beleggingen. Het Fonds zoekt – waar mogelijk – samenwerking op om de dialoog met bedrijven efficiënter en effectiever vorm te geven. Het Fonds voert twee verschillende soorten bedrijfsbetrokkenheid uit met de bedrijven waarin het belegt; value engagement en enhanced engagement (vrij vertaald: verhoogde betrokkenheid). Bij beide soorten engagement stelt het Fonds zich tot doel om het gedrag van een bedrijf op het gebied van milieu, sociale en/ of corporate governance (ESG) te verbeteren, met als uiteindelijke doel om de langetermijnprestaties van het bedrijf en de kwaliteit van de investeringen van het Fonds te verbeteren.

Value engagement is een proactieve aanpak gericht op financieel-materiële duurzaamheidsthema's die het meeste potentieel hebben om waarde voor aandeelhouders te creëren. De focus ligt op financiële, materiële ESG-factoren op de lange termijn die het vermogen van bedrijven om waarde te creëren kunnen beïnvloeden.

Enhanced engagement richt zich op bedrijven die betrokken zijn bij controversieel gedrag. Dit omvat bedrijven die de principes van de United Nations Global Compact (UNGC) en/ of de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen ernstig en structureel schenden. Indien een dialoog in dit programma niet succesvol is, kan het bestuur van het Fonds besluiten dit bedrijf uit te sluiten.

Wat verwacht het Fonds van bedrijven waarin wordt geïnvesteerd?

Het Fonds hanteert een holistische benadering bij de integratie van duurzaamheid. Het Fonds ziet duurzaamheid als een motor voor langetermijnveranderingen in markten, landen en bedrijven, die toekomstige prestaties beïnvloedt. Het Fonds is van mening dat bedrijven met een sterk duurzaamheids- en governancebeleid eerder in het beste belang van al hun stakeholders handelen en beter in staat zijn om met verschillende kwesties om te gaan, zoals niet-financiële risico's en veranderende regelgeving. Vervolgens zijn deze bedrijven ook beter voorbereid op trends op de lange termijn, zoals klimaatverandering. Met betrekking tot dergelijke kwesties is het Fonds van mening dat een constructieve dialoog de verantwoording tussen belanghebbenden en het risico-/rendementsprofiel van deelnemingen kan verbeteren. Het Fonds houdt rekening met het gegeven dat individuele bedrijven en industrieën verschillen in hun bedrijfspraktijken kennen en hoe zij omgaan met verschillende problemen. Daarom richt het Fonds zich op de meest materiële kwesties die een bedrijf dient aan te pakken, wat betekent dat de engagementfocus zal verschillen tussen verschillende beleggingsstrategieën. In dit gedeelte wordt uitgelegd welke principes worden gevolgd bij de engagementactiviteiten.

Het Fonds verwacht dat deelnemende bedrijven:

- Een coherente duurzaamheidsstrategie hebben, afgestemd op hun bedrijfsstrategie.
- Omgevingsfactoren die van invloed zijn op hun activiteiten en die materieel zijn voor hun bedrijf aanpakken en beheren. Daarnaast verwacht het Fonds van bedrijven dat ze de bestaande procedures om gerelateerde risico's te beheren toelichten en laten zien hoe ze gerelateerde zakelijke kansen identificeren en hiervan profiteren.
- Sociale relaties met alle belanghebbenden effectief beheren.
- Een goed gedefinieerd corporate governance-systeem hebben dat de belangen van alle belanghebbenden in evenwicht houdt.

Een constructieve dialoog

Het Fonds gelooft dat een constructieve dialoog met de bedrijven waarin wordt belegd effectiever is dan bedrijven uitsluiten van het beleggingsuniversum. Als engagement uiteindelijk niet tot de gewenste verandering leidt, kan het Fonds besluiten een bedrijf uit te sluiten van zijn beleggingsuniversum. Het Fonds beschouwt uitsluitingen van het beleggingsuniversum echter als een laatste redmiddel, alleen van toepassing nadat engagement, de eerste en voorkeursoptie, is ondernomen.

5 Uitsluitingenbeleid

Het Fonds heeft een uitsluitingenbeleid en -lijst die gebaseerd zijn op de volgende criteria:

- Controversiële landen (staatsobligaties)
- Controversiële wapens (aandelen en bedrijfsobligaties)
- Controversieel gedrag bedrijven (aandelen en bedrijfsobligaties)
- Fossiele brandstoffen (aandelen en bedrijfsobligaties)
- Tabak (aandelen en bedrijfsobligaties)
- Palmolie (aandelen en bedrijfsobligaties)

In bijlage 2 is de bijbehorende lijst van uitgesloten landen en bedrijven opgenomen.

5.1 Controversiële landen

Het Fonds hanteert een uitsluitingenlijst voor landen op basis van criteria die het belangrijk acht. De lijst voldoet voorts aan de volgende karakteristieken:

- **Praktisch:** het Fonds is in control ten aanzien van de samenstelling van de lijst;
- **Consistent:** de criteria moeten consistent zijn met ons beleid ten aanzien van ESG-integratie voor landen;
- **Transparantie:** als een land op de lijst staat, moet duidelijk zijn welke beleggingsimplicaties dat heeft.

Criteria voor uitsluiting

In de praktijk worden landenuitsluitingen gebaseerd op schendingen van mensenrechten, gewapende conflicten of een ineenstorting van de overheidsstructuur (zogenaamde “failed states”).

De specifieke databronnen die informatie bevatten over bovengenoemde aspecten zijn:

- Wereldbank: World Governance Index on Political Stability and Absence of Violence/Terrorism⁶
- Freedom House: Freedom in the World index on Political rights and civil liberties⁷
- Fund for Peace: Fragile States Index⁸
- Internationale sancties.

Van criteria naar uitsluitingen

Nadat criteria voor uitsluiting zijn vastgesteld, is de volgende stap het vaststellen van de drempel: welk niveau van bijvoorbeeld schending van mensenrechten is ernstig genoeg om een land aan te merken?

Het Fonds heeft de volgende drempels geïdentificeerd op elk van de criteria hierboven, om vast te kunnen stellen welke landen in het bijzonder slecht scoren. Deze drempels zijn als volgt:

- World Bank Governance: landen met een gemiddelde WGI-3 indicator van ≤ -1.0
- Freedom House FIW index: landen met een geaggregeerde mensenrechtenscore van ≤ 10
- Landen met een “Fragile States Index score” van by Fund for Peace van ≥ 95
- Landen waarvoor sancties gelden van de Europese Unie, de Verenigde Naties en de Verenigde Staten.

⁶ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>

⁷ https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2016.pdf

⁸ <http://ffp.statesindex.org/>

Als een land slecht scoort op tenminste drie van deze vier criteria, dan is dat de basis om het betreffende land uit te sluiten.

Wat betekent het om op de uitsluitingslijst te staan?

Het betekent dat het Fonds niet mag beleggen in federale of lokale staatsobligaties van het betreffende land. Dit beleid geldt expliciet voor staatsobligaties. Beleggingen in bedrijfsobligaties of aandelen mogen niet worden beperkt door dit beleid.

Het Fonds beschouwt antipersoonsmijnen, clustermunitie, chemische, biologische wapens, wapens met verarmd uranium en kernwapens als controversiële wapens. Uitsluiting wordt toegepast op bedrijven die fabrikanten zijn van bepaalde producten die niet voldoen aan wereldwijde verdragen of wettelijke verboden op controversiële wapens.

Met betrekking tot nucleaire wapens sluit het Fonds enkel die bedrijven uit die hun productie hebben in landen die zich niet houden aan de “Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons” uit 1968, dat de verspreiding van kernwapens beperkt tot de groep van zogenaamde kernwapenlanden (Verenigde Staten, Rusland, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en China, de zogenaamde NPT-landen).

Daarnaast volgt het Fonds de Nederlandse wetgeving in relatie tot clustermunitie (art. 21 a ‘Besluit marktmisbruik’ van de Nederlandse AFM).

5.2 Controversieel gedrag bedrijven

Het Fonds handelt in overeenstemming met de United Nations Global Compact (UNGC) Principles en de Organisation for Economic Cooperation and Development (OESO) richtlijnen voor multinationale ondernemingen om het gedrag van bedrijven te beoordelen.

Een enhanced engagementproces (Enhanced Engagement) wordt toegepast bij bedrijven die ernstige inbreuken op deze principes en richtlijnen hebben. Als deze versterkte betrokkenheid, die tot drie jaar kan duren, niet tot de gewenste verandering leidt, zal het Fonds besluiten een bedrijf uit te sluiten van zijn beleggingsuniversum.

5.3 Fossiele brandstoffen

Pensioenfonds ING sluit bedrijven uit waarbij de bedrijfsvoering voor een deel bestaat uit de winning en verbruik van fossiele brandstoffen. Bedrijven die zich bezig houden met thermische koolwinning, oliewinning uit teerzanden en olie- en gasboring in poolgebieden worden uitgesloten als een deel van hun omzet hieruit voortkomt.

Bedrijven die zich bezig houden met thermische koolwinning kennen een relatief hoog verbruik van CO₂ uitstoot en daarmee zijn deze bedrijven een belangrijke bron voor de opwarming van de aarde. Gegeven de verduurzaming van de energiemix geloven wij dat op lange termijn een relatief groot neerwaarts risico bestaat in de bedrijfsvoering.

Bedrijven die via teerzanden oliewinnen kennen in hun bedrijfsvoering een relatief grote CO₂ uitstoot in hun gebruik. Ook voor deze bedrijven geldt dat er op de lange termijn bedrijfsrisico's bestaan gegeven het verbruik van middelen die een hoge mate van CO₂-uitstoot kennen.

Olie- en gasboring in poolgebieden kennen een verhoogd risico op lekkages. Deze lekkages hebben vaak onomkeerbare gevolgen voor het ecosysteem in deze gebieden.

Pensioenfonds ING sluit bedrijven uit als deze meer dan 10% van de omzet halen uit thermische koolwinning of teerzanden, of meer dan 5% van de omzet uit olie- en gasboringen in de poolcirkels.

5.4 Tabak

Tabak is een ongezond en sociaal nadelig product. Het Fonds beschouwt beleggen in tabaksbedrijven als een niet-duurzame investering.

Uitsluiting wordt toegepast op bedrijven die betrokken zijn bij de productie van tabak. Aanvullend wordt uitsluitingen toegepast op leveranciers van belangrijke componenten van sigaretten (zoals filters) die meer dan 50% van inkomsten uit tabak-gerelateerde producten halen. Retailverkopers die meer dan 10% van hun inkomsten uit tabak-gerelateerde producten halen worden ook uitgesloten.

5.5 Uitsluiting Palmolie

Het Fonds beschouwt de productie van palmolie als een proces met aanzienlijke ecologische en sociale risico's, wat leidt tot inbreuken op het UN Global Compact wanneer dit product niet duurzaam wordt geproduceerd. Een transitie naar een duurzame palmolie-industrie kan worden bereikt door te investeren in palmolie-producerende bedrijven die op weg zijn naar productie in overeenstemming met de normen van de Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) (<https://rspo.org/key-documents/certificatie/rspo-principes-en-criteria>).

Uitsluiting wordt toegepast op beursgenoteerde bedrijven die minder dan 20% van hun RSPO-gecertificeerde plantages hebben of bedrijven met een aanzienlijk eigendom in die bedrijven die worden gedefinieerd door een omzetbijdrage van minimaal 20% van hun palmolie-inkomsten. Andere palmolie-producerende bedrijven maken deel uit van een engagementprogramma waarbij het

Fonds van hen eist dat ze vooruitgang boeken in de richting van volledige RSPO-certificering. Palmolie producerende bedrijven die niet vóór 31 december 2021 50% RSPO-gecertificeerde plantages bereiken, worden dan alsnog uitgesloten.

5.6 Beleid sponsors

Ter voorkoming van (de schijn van) belangenconflicten en om binnen de wettelijke eisen te blijven van beleggingen in sponsors heeft het Fonds de volgende bedrijven uitgesloten:

1. ING Groep N.V.
2. NN Groep N.V.

5.7 Afgeleide instrumenten

Het bovenstaande uitsluitingenbeleid geldt voor alle portefeuilles van Fonds met uitzondering van index futures die alleen gebruikt worden om kasposities tijdelijk te beleggen of voor efficiënt portefeuillebeheer. Op dit moment bestaan er nog geen liquide oplossingen die voldoen aan het MVB beleid van het Fonds. Daarom staat het Fonds toe om in afgeleide instrumenten (index futures, ETF-en, etc.) te beleggen waarbij de exposure naar de uitsluitingenlijst onder de drempel van 5% ligt.

5.8 Sanctiebeleid

Het Fonds volgt alle relevante sancties van de Verenigde Naties en Europese Unie waaraan het onderworpen is en eventuele verplichte (investerings)beperkingen die daaruit voortvloeien. De bewaarder (custodian) van het Fonds bewaakt of er posities worden aangehouden en/of transacties worden geïnitieerd die onder de sancties vallen.

6 Integratie van MVB-thema's binnen vastgoed

Het Fonds investeert in vastgoed via beleggingen in vastgoedfondsen. Voor het meten van duurzaamheidsprestaties van vastgoedondernemingen wordt aangesloten bij de industriestandaard die is vormgegeven in de Global Real Estate Standards Benchmark (GRESB)⁹. Binnen de vastgoedbeleggingen hanteert het pensioenfonds de volgende doelstellingen:

1. Het Fonds zal zich inspannen om de vastgoedfondsen zo veel mogelijk ertoe te bewegen om deel te nemen aan GRESB. Daarnaast zal deelname voor beleggingen via nieuwe fondsen een vereiste zijn. De vastgoedfondsen zullen drie jaar de tijd hiervoor krijgen.
2. De GRESB-scores van de portefeuille zijn onderdeel van het monitoringbeleid.
3. Op basis van de vijf uit te werken thema's bekijkt het Fonds wat het huidige profiel is van de portefeuille volgens de GRESB-scores en opties waarbij eventueel accenten kunnen worden gelegd.

⁹ Voor meer informatie over deze aanpak: <https://gresb.com/>

Bijlagen

1. [Stemrichtlijnen \(ENG\)](#)
2. [Uitsluitingenlijst](#)